

AZ ÜZEMEK ÉS A MÜVELŐDÉSI OTTHONOK EGYÜTTMŰKÖDÉSÉNEK LEHETŐSÉGEI

A magyar népművelés a felszabadulás után nagy utat tett meg mai állapotáig. Közművelődési törvényünk birtokában nyugodtan elidőzhetünk egy-egy ilyen fontos résztémánál, mint a jelenlegi: "Az üzemek és a művelődési otthonok együttműködésének lehetőségei".

Mindenesetre: túl jutva népművelésünk "hórukk korszakán" a teendőik országos méretű "egységformáin", azok "egységtartalmain", a biztos társadalmi háttér /gazdasági alap, részben alkalmas intézményi rendszer, eredményeket felmutató, egységes cél irányában tevékenykedő munkamegosztási rendszer, az alapszervezetek végzésénél már többre képes apparátus/ létezésének tudatában részterületeken kereshetjük lehetőségeinket; mi több !/: teendőinket.

Ezt kell tennünk most is.

Tárgyunkkal kapcsolatos teendőinkről az MSZMP KB 1974. március 19-20-i határozatában tömören foglalt állást: "Továbbra is arra kell törekedni, hogy az állami közművelődési intézmények mellett mindazok a társadalmi szervezetek és gazdasági egységek, amelyeknek közművelődési feladatuk van, vállaljanak fokozottabb felelősséget tagjaik, dolgozóik művelődéséért."

Az 1976. évi V. törvény /a közművelődési törvény/ 6.§-nak 3. bekezdésében a megoldás útjára, módjára utal: "A köz-

művelődési feladatokat, a közművelődés feltételeinek létrehozását és fejlesztését, a közreműködő állami szervek és társadalmi szervezetek, a munkahelyi, lakóhelyi és a családi közösségek, az oktatási-nevelési és közművelődést szolgáló intézmények egymásra épülő, egymást kiegészítő összehangolt tevékenységükkel valósítják meg."

Közös teendőink tartalmát a törvény 11. §-a vázolja:

"A közművelődés irányításában és szervezésében részt vevő szervek feladata, hogy minden állampolgárra kiterjedően közreműködjenek:

- a/ a művelődési igények állandó fejlesztésében és kielégítésében, az általános tájékozódási lehetőségek megteremtésében;
- b/ az általános műveltség - a művészeti, társadalomtudományi, természettudományi, műszaki, mezőgazdasági, egészségügyi, testi és környezeti kultúra - rendszeres gyarapításában;
- c/ a szocialista világnézet, az erkölcs, a magatartás, az életmód és az izlés fejlesztésében;
- d/ a politikai műveltség, a közéleti tevékenység fejlesztésében, az állampolgári ismeretek bővítésében;
- e/ a munkakultúra, a szakmai képzettség rendszeres kiegészítésében és megújításában;
- f/ a művelődési közösségek kialakításában és fejlesztésében; a szabad idő hasznos eltöltésének megszervezésében és a kulturált szórakozás feltételeinek megteremtésében;
- g/ a kulturális alkotóképesség kibontakoztatásában."

A rendelkezésünkre álló idő arra sajnos nem elegendő, hogy a fenti nevelési területek mindegyikével kapcsolatban kifejtjük és példán bemutassuk: hogyan kapcsolódhat össze az üzem és a művelődési otthon munkája. Meg kell elégednünk né-

hány kapcsolódási lehetőség felvázolásával pl. egy megyén belül kialakult gyakorlatának bemutatásával. Annyit azonban így is el lehet mondani, amennyi elégséges lehet az együttműködés elvi és gyakorlati lehetőségének bizonyítására, s nem utolsósorban: adaptálható példát állít a tisztelt hallgatóság, a kollegák elé.

- Megjegyzem, hogy hasonló céllal és eredménnyel lehetne végigjárni az üzemek és a könyvtárak, muzeumok, filmszínházak, színházak stb. közművelődési intézményekkel már kialakított és kialakítható munkakapcsolatait. Továbbá azt, hogy ismereteim szerint kevés ma már az országnak az a helye, ahonnan a gyakorlati kapcsolatok egy-egy jó példáját ne tudnánk citálni. Ez a tény örvendetes! Feladatom most mégis: hajdubihari példákön ábrázolni az üzemek és művelődési otthonok együttműködésének lehetőségeit.

Az 1960-as, 1970-es évek fordulóján vált megyénkben is elsődleges programmá a munkahelyi népművelés, illetve a munkásság alaprétegeinek: a segéd munkásoknak, betanított segéd munkásoknak, a szak munkásoknak, kiemelten ezek szűkebb rétegeinek: az ifjúságnak s a nőknek tudatformálása.

Azóta a megyeszékhelyről irányított, közművelődési akciókban realizálódó kapcsolatformáknak egész sorát hoztuk létre, alkalmazzuk ma is.

- Eleinte az üzemi öntevékenység kics csoportokba zárt formáit szorgalmaztuk /mint szerte az országban/: a munkáskórusokat, zenekarokat, a néptánc-, színjátszó-, illetve irodalmi színpad csoportokat mint a régi üzemi művelődési hagyományok felmelegítőit. Látni kellett rövid időn belül: kis hatásfokú e kísérlet. Kevés embert vitatható minőségi fokon érint.
- Új kics csoportos alakzatokat kezdtünk szorgalmazni, korszerűbbnek ítélt tartalmakkal szakköri, tanfolyami, baráti kör keretekben. Jöttek létre hosszabb-rövidebb időre eredményesen működő /ezermester, barkács, modellező, ötvös, faragó stb./ szakkörök, iskolai tananyagokat felelevenítő, kiegészítő

szító tanfolyamok, a népművelés által kezdeményezett szakmai /munkaegészségügyi, jogi, közgazdasági stb./ tanfolyamok, KRESZ-tanfolyamok, ország-világjáró baráti körök, kertbarátkörök, kisállattenyésztő, irodalom-, film-, képzőművészet baráti körök stb.-k. A közben megnőtt és erősen továbbnővekvő munkásság tömegéhez viszonyítva továbbra is kicsinek bizonyult a hatókör, és a hatásfok másik elemén - a minőségi mutatókon - is tapasztalni kellett a vézna részeredményeket.

Látható volt: e módokon a munkahelyi /illetve leszűkítve a munkás/ tömegek nem mozdíthatók. Csak művelődésre hajlamos vékony rétegekhez szólhatnak. A művelődés mozgalmi méretekből, mozgalmi izekkel más modellben valósulhat meg a közművelődés új viszonyai /általában a művelődési alkalmak gazdagabb kínálata, az otthon való művelődés lehetősége, az emberi mikroközösségek befeléfordulása/ miatt. Illetve a művelődni vágyó ember lassan kifejlődő szelektáló képessége miatt, amelynek legalapvetőbb motivációs hátterévé - a munkahelyi, a családon kívüli és belüli - emberi szereppozíció vált.

Eleinte annyit láttunk csak, hogy valami olyan munkahelyi művelődési szerkezet kezdeményezésére van szükség, amely támaszkodhat a szocialista brigádmozgalomra, abba beleépülhet, annak kulturális vállalásaihoz művelődési alkalmat kínál, olyan tartalmi, művelődési alkalmat, amely figyelembe veszi a munkásember művelődési és szabadidős szokásait, azt tisztelve kis léptékekkel igyekszik előrevinni, olyan művelődési tartalmak fogadására alkalmassá tenni, amelyekről a korabeli köztétele azt tartotta, hogy már művészet, nem giccs; alkotás, nem dilleltáns produktum; izlés, nem izléstelenség; hasznos szabadidős program, nem haszontalan.

- Így jutott el megyénk első munkásművelő "tömegmozgalmához" 1967-1968-ban, a "Munkásoknak ajánljuk" című sorozathoz. Ebben szerepelt tematikus filmvetítés a Művész Múziban, és

üzembe helyezve, író-olvasó-, közönség- és művész-találkozó, tárlatlátogatás stb. Kiemelkedő, központi programként pedig Debrecen reprezentatív közintézményébe, a nagy hangversenyek színhelyére, az Aranybika Szállóban levő Bartók Termünkbe invitáltuk a dolgozókat a nivós szórakoztató műsorokra, az üzemi szakszervezeti apparátusok közreműködésével. Komoly és könnyűzene, szépirodalom /vers, próza, drámai részlet, folklór anyag/ került itt a közönség elé szerkesztett tematikus műsorainkban neves hivatásos és amatőr együttesek, előadóművészek közvetítésével. Munkásbérlettel alakítottuk ki a törzsközönséget. Ugy látszott, hogy rang itt megjelenni. Nagy volt az érdeklődés, kb. fél évig a megjelenés is, aztán egyre folytatkozott a tömeg.

- Hasonló programok biztosításával ez időszakban megyénk több települése is próbált a munkássághoz szólni, részben önállóan, részben a Megyei Művelődési Központ szolgáltató segítségével.

1969 elején már látszott: nem ez az üdvös forma, amellyel a tömeges munkásművelődés hosszú távon megoldható. Tovább próbálkoztunk. Apropót egy új tömegprogramhoz Debrecen, illetve Hajdu-Bihar felszabadulásának 25. évfordulója és a Magyar Tanácsköztársaság 50. évfordulója kínál.

- Vetélkedőrendszerbe szólitottuk megyénk ipari, szolgáltató-ipari, közlekedési, postai, kereskedelmi, vendéglátóipari dolgozóit. Programunkat elneveztük Szocialista brigádok felszabadulási kulturális vetélkedőjének. A felfokozott központi és helyi propaganda által kialakult közhangulatban az üzemek vezetői és a dolgozók egyaránt elfogadták kezdeményezésünket. Olyan tematikát ajánlottunk a vetélkedőrendszerben, amely egyaránt érdeke volt az üzemi vezetőknek és a dolgozóknak. Egybevágott politikai és szakmai képző, tájékoztató feladataikkal. Az irodalmi és más művészeti tematika pedig gazdag és aktuális tartalmu szórakozást kínált. Programunk mennyiségi - némely ponton minőségi - túlzásai ellenére is vonzó volt a fentiek miatt. Az üzemek Debrecen-

ből és a megyéből együtt tizezres tömeg részvételét jelezték. Valós jelenlétükre a versenyek finisének óriási tömegeket mozgósító rendezvényeiből is következethettünk. A vetélkedő strukturája ekkor még nem tette lehetővé a benevezett folyamatos jelenlétének ellenőrzését. Hajdu-Bihar ettől kezdve vetélkedik. Kis tulzással: Vetélkedő megyeként tisztel bennünket az ország.

- 1970-től Korunk Valósága néven működtetjük az előbb körvonalazott, évente átformált, továbbfejlesztett vetélkedőrendszerünket. 1971-től működtetjük a Mezőgazdaság /korábbi nevén a Falu/ Szocialista Kulturája vetélkedőrendszert, a mezőgazdasági dolgozók részvételével. Az első foku hatáskörben dolgozó tanácsi apparátusiakat 1972-től szólítjuk minden évben a Közszolgálatban című vetélkedőrendszerbe. E három fontos alaprétégből ma már évente megközelítően 16 000 embert mozgósítunk folyamatos, az elsajátítás színvonalát ellenőrző művelődésre, az e területeken foglalkoztatottak kb. 20 %-át. Ugy tartjuk: nagyok az eredményeink, bár óriásiak még a hiányaink, a kihasználatlan lehetőségeink, a ma már tudott, de még nem vállalható teendőink.

Az oktatási intézményeket is termelő üzemnek felfogva említem meg, hogy negyedik vetélkedőrendszerünk, a Debreceni Kaleidoszkóp évente 2-3000-es diáktömeget foglalkoztat a fentiek logikáját követő szerkezetével, tartalmával szintén 1971-től.

- Vetélkedőrendszereinkre mint kapcsolatteremtő formákra, strukturákra a későbbiekben visszatérek.

Természetesen: a régi tevékenységi formákat nem szüntettük meg üzemi, munkahelyi népművelési gyakorlatunkban, és egyéb új formákat is rendszeresítettünk.

- A Megyei Művelődési Központ és a Megyei Tanács VB Művelődésügyi Osztálya Bemutatjuk címmel indított a megye képzőművészeit éveken át népszerűsítő egyéni, illetve kiskollektív tárlatokat. Ezeket üzemekbe is sikerrel vándoroltattuk.

- A Szakszervezetek Hajdu-Bihar Megyei Tanácsa Kulturális, Agitációs és Propaganda Csoportja /ma Osztálya/ látva é vizuális programok sikereit, beindította az Üzemi tárlat című sorozatát a megye alkotó művészeinek pályázat útján begyűjtött alkotásaiból. Évente egy tárlat anyagát a látáskultúra fejlődéséhez írásbeli támpontot is nyújtó színes katalógus társaságában vándoroltatja Debrecen és a megye nagyobb üzemeibe jelentős közönségsikerral.
- A MÁV Járműjavító Debreceni Üzemének Művelődési Házában 1975-től komolyzenei munkásbérleti hangversenysorozatok kísérlik meg a zenei műveltség fejlesztését.
- A szocialista brigádok színházi és filmszínházi részleges és teltházas bérletezési formái Hajdu-Biharban is elterjedtek az SZMT, a Csokonai Színház, a filmszínházak, illetve az üzemek közös szervezésében.
Az alkalmazott kapcsolatformák skálája tovább bővül a Megyei Művelődési Központ által rendszeresített kisebb volumenű akciók révén, az üzembe helyezett:
  - rendhagyó irodalmi órákkal,
  - rendhagyó zenei órákkal,
  - könyvheti, költészetnap alkalmi, az olvasómozgalmi rendszeres programokkal,
  - az általában nem képzőművészeti /hanem: politikai, szociológiai, idegenforgalmi, tudományági, egészségnevelési, munkavédelmi, foto, diszitőművészeti stb./ vándorkiállítási anyagok biztosításával,
  - a munkásszállásokra külön gonddal, de inkább helyi kezdeményezések révén telepített hasonló alkalmi programokkal.
- Debrecenben az MMM is, a megye több települése is próbálkozott a szocialista brigádok, máshol a szocialista brigádvezetők, a munkahelyi középvezetők rétegklubjainak működtetésével. Ez a kezdeményezésünk mindenütt csak ideig-óráig volt közkedvelt.

- Hasonló sorsra jutottak a régi mintára új tartalommal, a Hazafias Népfront által kezdeményezve szervezett un. munkásklubok is.

Végig tekintve e máris bő, mégis még mindig hiányos formaskálán, amelyben folyamatosan realizálódott művelődési otthonaink és üzemek, tágabb értelemben munkahelyeink és az ott dolgozók művelődési tartalmu kapcsolatának jelentősebb része, több elméleti konkluzióhoz juthatunk.

- 1./ Lehetséges az üzemek és a művelődési otthonok alkalmi kapcsolatainak folyamatos ismétlődése, illetve e kapcsolatok rendszerre szervezése.
  - Ezt ma már párthatározatok, állásfoglalások elvileg elvárják, a közművelődési törvény, miniszteri határozatok, utasítások, országos hatókörű /KISZ, TOT, SZOT stb./ szervek szabályozták, továbbfejlesztően újra- és újra szabályozzák. A helyi vezető szervek testületei, a lakosság egyes rétegei által jelzett szükségletfelismerések pedig sürgetik.
- 2./ E kapcsolatok rendszerre fejlesztésének objektív és szubjektív feltételei is eljutottak egy olyan fejlettségi fokra, amelyen a tervszerűség dominálhat az alkalmi ösztönösséggel szemben, amelyen a tudatfejlesztési programok motivációs háttérévé egyre inkább a termelő emberrel szemben támasztott szellemi követelmény válik.
- 3./ A művelődő ember részvételével megvalósuló formaskála továbbfejleszthető. Egy része éppen a formaskála gazdagsága miatt megsemmisíthető, a kapcsolatformák elvesztésének veszélye nélkül. Más része külön tervezés nélkül is konvergál, és a komplex hatások fejlesztése érdekében ötvözhető.
- 4./ Az üzemek a közművelődési intézmények művelődési alkalmából csak olyan tartalmakat tudnak hasznosítani folyamatosan:

- amelyek tartalmilag megegyeznek belső termelési szükségleteik által behatárolt tudatfejlesztő programjaikkal, illetve a dolgozók személyes információsükségletét elégítik ki;
- amelyek alaptörekvése tehát a termelő ember és a társadalom meghatározott keretei között élő, meghatározott szereppozícióval felruházott ember segítése e szereppozíciójára való alkalmasabbá válásban;
- amelyek abban a szerkezeti modellben programoznak, amelyeket az üzemek ezektől függetlenül, belső igényeik, lehetőségeik alapján alakítottak ki, jelenleg a szocialista brigádmozgalom keretei és tevékenységtervező-elszámoló-jutalmazó rendszerében, időrendjében;
- amelyek messzemenően figyelembe veszik az üzemek művelődési modelljéből /belső művelődést szervező szereposztásából/ adódó más-más lehetőségeket, szükségleteket, lehetséges közelítési módokat.

5./ Ilyen programok már nem képzelhetők el egy intézmény és egy üzem szintjén. Csakis multilaterális: több intézmény, több üzem, esetleg minden területileg lehetséges intézmény és üzem kapcsolatrendszerében valósulhat meg méreteiben és minőségében egyaránt hatásosan.

6./ E kapcsolatok közvetettek és közvetlenek, szorosak és lazák lehetnek az üzemek művelődési strukturájától függően.

Nézzük ez utóbbit egy kicsit részletesebben!

Más tartalmu, rendszerű munkakapcsolatot kell kialakítani a tanácsi - általában üzemen kívüli - közművelődési intézménnyel annak az üzemnek, amely rendelkezik belső főhivatásos népművelővel és üzemen belüli közművelődési intézménnyel /általában klubkönyvtárral vagy művelődési házzal, illetve közkönyvtárral/. Megint mást annak, amely nem rendelkezik ezekkel, és a dolgozók művelődését a társadalmi munkás szakszervezeti, illetve a más rendeltetésű termelési apparátus ki-

sebb-nagyobb csoportja tervezi, szervezi és realizálja az általános műveltséget segítő oktatási formák vonatkozásában csakugy, mint a szakmai műveltséget fejlesztő oktatási, illetve tanfolyami formák esetében vagy a közművelődési formák vonatkozásában.

Ha a vállalatnak saját telephelyén belül van közművelődési intézménye, lehetővé válik a munkafolyamathoz, a termelési célokhoz közvetlenül csatlakoztatott, legfeljebb alkalmi külső, főleg szolgáltatást vagy módszertani támogatást igénylő tartalmi munka az üzemi adottságoknak megfelelő formában, időzítésben. Ha a saját közművelődési intézményhez megfelelő méretű, felkészültségű függetlenített saját apparátusa is van, e tevékenység lényegében erősebbé válhat a lakóhelyi közművelődésnél. Elvileg hatásosabb a művelődés-motivációs háttér az üzemben, mint a lakóhelyen. Gyakorlatilag ennek foka annak függvénye, hogy a termelő ember művelődésével kapcsolatban mi az üzem vezetőségének véleménye, ezügyben a termelési érdekeiktől indítatva milyenné formálták a közvéleményt. E közvélemény alapján azután szűkebbre vagy tágabbra nyitva az üzem kapuját a kinti kapcsolatot szervező üzemi népművelő, illetve szűkebbre vagy tágabbra nyílik e kapu az üzemi kapcsolatot kereső kinti népművelő előtt.

Mindkét esetben a közvetlen munkakapcsolatok egész sora képes így kialakulni a külső /üzemen kívüli/ közművelődési, oktatási, tudományos stb. intézmények szakembereivel. Ti. programjaihoz az üzemi intézmény, üzemi népművelő rengeteg külső szellemi erőre szorul. Ezek a kapcsolatok lehetnek lazák /alkalmiak/, válhatnak szorossá /rendszeressé, jogilag is összekapcsolttá, közös művelődő közösségek működtetésével szervesen összetartozóvá/.

Az intézmények, pl. üzemi művelődési ház, lakóhelyi művelődési ház kapcsolatában is kialakulhat a munkakapcsolatnak ez a módja.

A kapcsolatoknak ezen a minőségi szintjén az üzem, illetve közművelődési intézménye, valamint a segítségére levő külső intézmény kapcsolata jogi szabályozást igényel, a szakigazgatási szervek támogató, ellenőrző jelenlétét. E kapcsolat eljuttatható a közös üzemeltetésig /fenntartásig/, üzemi intézmény esetében a zártkörű tevékenység feloldásáig, területívé fejlesztéséig.

Üzemeink és közművelődési intézményeink közvetett kapcsolata is kialakítható, és ma még ez az általánosabb.

- Az egyik eset, ha van ugyan hivatásos népművelője, illetve saját fenntartású közművelődési intézménye az üzemnek, vagy ezek egyikével bir csak, de ezek un. belterjes népművelést végeznek /csak az üzem dolgozóit művelik és csak belső szellemi erők hasznosításával/.
- A másik eset, ha nincs sem népművelője, sem közművelődési intézménye az üzemnek és mozgalmi, illetve termelési apparátussal végzi e belterjes népművelést.

A külvilággal tartott közvetett kapcsolatának vékony szálát mindössze az jelenti, hogy e tartalmilag, formailag leszűkített munkával részben azért teljesíti a párt művelődési határozatait, e szűk keresztmetszetű művelődési tartalomhoz tervezési alapul veszi a helyi irányító szervek, módszertani intézmények irányelveinek egy részét, dolgozóinak pedig megengedi, hogy egyénileg hasznosítsák a külső művelődési lehetőségeket, de az üzem ezt nem szorgalmazza, nem szervezi.

Hajdu-Biharban éppen ennek a fajta üzemi, munkahelyi mentalitásnak bombázására bizonyult alkalmasnak a négy említett művelődési mozgalom: a Korunk Valósága, a Mezőgazdaság Szocialista Kulturája, a Közszolgálatban és a Debreceni Kaleidoszkóp, de ezt a szerepet betölti pl. az Üzemi Tárlat is. Ezen akciók rendezőszervei azok a megyei szervek és intézményeik, amelyeknek az ilyen bezárkózó üzemi mentalitás sem mond nemet. A mozgalmak felhívásaiban ők valamiféle felszólítást látnak, és jelentős részük respektálja ma már e "felszólítást".

Részben így válik mozgalmaink sora a közvetett /megyei központból irányított/ kapcsolatok eszközévé a bezárkózó üzemek esetében. Azt hiszem, nem kell bizonyítgatnom azt az állítást, hogy egyben a közvetlen kapcsolatok szorgalmazójává, a fejlődés folyamatában megvalósítójává is. Sok - korábban bezárkózó - üzemet tanítottunk meg már mozgalmaink révén a külső közvetlen munkakapcsolatok kialakítására. A kapcsolatteremtésnek velük egy olyan természetes kényszerét sikerült kialakítani, amelynek nem volt paragrafus íze, de lehetőségként jelent meg egy "önként" vállalt művelődési program /kivülről segített/ teljesítéséhez. Az alkalmi kapcsolatok egész sorát születték e mozgalmak. Ezekből sok üzem esetében a közvetlen szorosabb kapcsolatok gyakorlata fejlődött ki a korábban - a közművelődéstől - szinte hermetikusan elzárt üzemek, munkahelyek és a külső közművelődési intézmények között.

E gondolkör kapcsán szólni kell még egy fogyatékoságról. E fogyatékoság szinte a közművelődés egész - üzemeken kívüli - apparátusát jellemzi. Sajnos, a népművelőknek is csak kis része ismeri az üzemi nevelés struktúra-variációit, és egyféle strukturaképzettel tervez üzemi kapcsolatokat. Aztán meglepődik, hogy nem hatott a kapcsolatteremtő szándék, és azonnal a természetesen ellenálló üzemet vádolja.

Sajnos, itt nincs mód még az üzem /munkahely/ általános nevelési strukturájának részletezésére sem, az üzemek termelési strukturájától függő variációk bejárása pedig még kevésbé lehetséges.

- A témát részletesen lehet tanulmányozni pl. Csiby Sándor: Az üzemi nevelés pedagógiai irányelvei c. tanulmányában. Forráshelye a TIT és a SZOT 1966-ban kelt Munka és művelődés c. kiadványa. Csiby S. vázlatát kivetitem. Munkahely, lakhely, művelődés c. kéziratos tanulmányomban továbbgondoltam e témát a bemutatott alapvázlatot hasznosítva. Új sémában jelzem azokat a pontokat, amelyekben tapasztalatom szerint kapcsolódnunk kell az üzemi /munkahelyi/ neveléshez. E sémát előadásom írásbeli anyagához mellékelem.

Itt meg kell elégednem e séma körvonalainak felvillantásával a Csiby-féle vázlat alapján.

A nevelési és oktatási teendők a termelő munkából, illetve a termelésben részt vevő munkaerő viszonylagos hiányaiból származnak. A művelődési otthonok teendői e hiányok feltárásában tanácsadóként, szakmai irányítóként, kezdeményezőként való részvétel, a megszüntetésükre alkalmas formák megválaszolásának segítése, a kiválasztott formák tartalmának megtervezésében, realizálásának metodikai kimunkálásában való részvétel. Az elvégzett művelődési munka művelődési szokásfejlesztő hatása vizsgálatának segítése a továbbfejlesztés, az új szükséges, lehetséges lépcsőfok megtervezése érdekében. Az üzemi művelődési struktúra függvényében más-más üzemi szerv partnerévé válhat a külső közművelődési apparátus: a termelés egyik-másik osztályának /személyügynek, munkaügynek, termelésinek stb.-nek/, a szakszervezeti vagy más mozgalmi testületnek, ezek albizottságainak, az üzemi közművelődési intézményeknek, nem utolsósorban, főleg kis, illetve még közép méretű üzemek, munkahelyek esetében az üzemvezetők négyzögének.

Látható egyszeri rápillantással is e vázlatból, hogy az üzemi nevelés az üzemi, munkahelyi élet sok színterén szinte egyidőben valósul meg, és szervezett mozgalmi, oktatási, közművelődési, sport, a társadalmi élet változatos terein csoportkeretben, a termelési folyamat termelő közösségeiben szervezeten és automatikusan, csoportkeretben és egyénileg, tervezetten és esetlegesen. A kívülről felkinált tartalmi segítség tehát csak akkor érhet célba, ha a tartalmától, annak céljától függően az üzemi művelődési hierarchia kellő pontján jelentkezik "szolgáltatételre". Ennek figyelmen kívül hagyása esetén minden külső segítő szándék elhalhat. Ha a segítségigény belülről jelentkezik, ez a partnertévesztési veszély elvileg nem állhat fenn. Csökken ez a veszély akkor is, ha a művelődési otthonok és az üzemek kapcsolatait a viszonylatokat jól ismerő megyei /központi/szervektől irányítják. Ma a folyamatos és széles körű üzemi és művelődési otthoni kapcsolat-

teremtésnek ez a szervezett, összehangolt irányítása még nem országos gyakorlat. Hajdu-Biharban már gyakorlat. Évek óta együtt munkálkodik az SZMT és a Megyei Művelődési Központ, támogatja mozgalmi és igazgatási eszközeivel ezt a Megyei Pártbizottság, a KISZ Megyei Bizottsága, Debrecen Városi Pártbizottsága és a KISZ Debrecen Városi Bizottsága, a megye alsóbb szintű pártbizottságai és KISZ-bizottságai, a Megyei Tanács és alsóbb szintű tanácsai szervei, valamint a Debreceni Megyei Város Tanácsa. Az említett művelődési mozgalmak e viszonylatok bemérésének, a bennük való kapcsolatteremtő tevékenységnek, e tevékenység jó begyakorlásának - a folyamatosan már majd egy évtizede azonos intenzitással jelenlévő központi irányítással - kiváló alkalmi, bázisai. Segítségükkel biztonságossá válik az üzemből a külső népművelő segítő szándéku mozgása, illetve tájékozottá válik a hasznosítható külső forráshe-lyek körében az üzemi tudatformálással bajlódó üzemi népművelő, mozgalmi káder, oktatásfelelős stb.

Visszatérve a hajdu-bihari művelődési mozgalmakhoz, ve-gyük szemügyre őket abból a szempontból, hogy bennük hogyan képes realizálódni az előbb elméletileg megközelített munka-kapcsolat!

- További mondandóm érthetősége szempontjából fontos vázolni, hogy e mozgalmaknak milyen a mechanizmusa. Egy-egy tárgyidő-
szakra /naptári évre, tanévre, népművelési évadra/ megyei rendezőszervek meghatározott ismeretterjesztő /műszaki, tu-
dományági, irodalmi-művészeti/ tartalmak ismeretterjesztő formájú, módszerű, színvonalu feldolgozására szólítják fel a megye üzemeinek, munkahelyeinek munkakollektíváit. A be-
nevező munkás, mezőgazdasági munkás, alkalmazotti, diák /ter-
melő/ primér közösségek vállalati, közművelődési intézményi segítséggel "megtanulják" néhány hónap alatt a vetélkedőfo-
kozatokon szükséges, a felhíváshoz társuló programfüzetben, illetve annak kiegészítőiben körvonalazott ismeretanyagot /az e célból szervezett vagy felajánlott ismeretterjesztő alkalmakon: politikai és szakmai oktatási formákon, könyv-

tári, művelődési otthoni, színházi, muzeumi, filmszínházi, programokon, a TV, Rádió által sugárzott, vonatkozó műsoro-
kon könyvből, sajtóból, intézmény- és alkotóműhely-látoga-
táson, üzemlátogatáson, országjáráson stb. információs for-
mákon/. Majd a különböző levelező és nyilvános versenyfoko-
zatokon számot adnak a szerzett ismeretek mennyiségéről, mi-
nőségéről.

A meghirdetett programokra nevező "termelő" közösségeket
a társuló üzemek /munkahelyek/ a belső és külső közművelődési
intézményekkel, oktatási intézményekkel, párt- és szakszerve-
zeti, tanácsi stb. testületek szakembereivel társulva készí-
tik fel. A köznapi célirányos, konkrét munkakapcsolatok egész
/már-már követhetetlen/ sora alakul ki e folyamatban üzemi
vezetők, középvezetők, műszakiak, mozgalmiak és a művelődési
ágazat szakemberei között. E kapcsolatok a szervező, a tudó-
mányos ismeretterjesztő, a művelődéspolitikusi stb. munka ezer-
nyi elemét keltik életre, közben szervezetlenül is tanítva a
közéleti jártasságot, illetve az üzemismeretet. A számonkérés
folyamatában is hasonlóan szerveződnek e kapcsolatok.

Szivet melengető, tömegessé váló tapasztalat, hogy:

- a népművelőinknek nem gond bejutani konkrét művelődési
teendők ellátására az üzemekbe;
- az üzemek bátran, céltudatosan, konkrétan igénylik a
népművelők, a közművelődés más szakembereinek segítsé-
gét;
- a műszaki értelmiség egész sora válik /sokszor már a
főnivatású kollegáinkat is megszegyenítő/ hobbys "nép-
művelővé"; nemcsak a művelődési alkalmak közönségszer-
vezőjévé, hanem társadalmi munkás népművelővé;
- mozgalmaink révén a művelődési alapok is hasznos célok
realizálásához társulnak;
- a brigádmozgalom nemes művelődési tartalmakkal telik
meg,

- az üzemi népművelés számára elengedhetetlen támogató-közület adott ma már a megyénkben.

Külön kellene szólni - akár elemzőleg - megyénk két nagy üzemében, a HIM-ben és a MÁV Järműjavítóban végzett művelődés-szociológiai kutatómunkáról, a velük kapcsolatban kialakult üzemi kapcsolatokról, illetve a művelődési otthonok és az üze-mek ilyen tárgyú kapcsolatainak szükségességéről. Időhiányban nem tehetem. Jelzem viszont, hogy kapcsolataink tudatossága ma-gas fokának záloga az olyan tervezést megelőző kutatások elvég-zése, amelyek a tervfeladatok tudományos feltárását teszik le-hetővé, az akciók olyan hatásvizsgálatokkal való lezárása, a-melyek arra figyelnek, hogy a közművelődési folyamat milyen irányban, milyen mértékig mozdította el a művelődési szokáso-kat, amelyek a továbbfejlesztés szükséges irányát jelzik.

Néhány összegező gondolatra talán még van időm.

Az üzemek és a művelődési otthonok együttműködésének e-zernyi más jó példáját lehetne ma már összegyűjteni az ország-ban és még Hajdu-Biharban is. A megyei módszertani kiadványok-nak, a Népművelési Intézet sokszorosítványainak egész sorát, a TIT szegedi, 1976. évi munkásművelődési nyári egyetemének anyagát átnézve, több megye, város, nagyüzem mozgalmainkhoz, egyedibb nevelési alkalmainkhoz hasonló akciónak konkrét ter-vét, lebonyolított "kutatósi" programját ismerve, nyugodtan állíthatom mindezt. További példákat csak azért nem idézek, mert a figyelemre méltó példák kis részét sem említhetném meg, és egyéni ismereteik alapján is kiegészíthetik e hajdu-bihari példátarat.

Az üzemi tudatformáló és nevelő területek jóval szélesebb skálájára irányulhatna valójában a segítő kéz aktivitása, mint amelyre a népművelés /a művelődési otthoni hálózat vagy akár a közművelődési intézményrendszer/ apparátusainak figyelme, ere-je ma kiterjeszti azt.

Üzemeinknek, munkahelyeinknek is jobban kellene igényel-niük a művelődési otthonok /más közművelődési intézmények/

szervezett, sokoldalú, alkalmi és főleg folyamatos segítségét.

Ha a közművelődési törvény idézett 11.§-ának pontjait követtem volna mondanivalóm megszerkesztésében, ennek szükségességét nemcsak megéreztethettem volna, hanem tételesen bizonyíthattam volna. Ugy érzem azonban, hogy mindenekelőtt a tudatosság /tervszerűség/ színvonalát kell közös erővel e területen is továbbfejleszteni, s ehhez a jó példák ereje ma még gyorsabban vezet, mint a tudományos értekezés. Talán sikerült a fejlődési ut gyors bejárását segítenem.

M e l l é k l e t

Az üzemi oktatás területei

1./ Szakmai képző és továbbképző tanfolyamok:

- a/ szakmunkás-, betanított munkás- és segéd munkásképző tanfolyamok,
- b/ céltanfolyamok,
- c/ szakmai továbbképző tanfolyamok,
- d/ mérnöktovábbképző tanfolyamok,
- e/ vezetőképző- és vezető-továbbképző tanfolyamok.

E tanfolyamok szervezését általában az üzemek szakmai osztályai: termelési osztály, munkaügyi osztály, fejlesztési osztály stb. végzik. Döntésüktől függően szerepet kap bennük az üzem szakszervezeti bizottsága, közművelődési intézményei is.

2./ Politikai tanfolyamok, oktatási formák:

- a/ pártsemináriumok, alsó fokú politikai tanfolyamok,
- b/ kihelyezett pártiskolai tagozatok,
- c/ szakszervezeti politikai tanfolyamok,
- d/ KISZ-semináriumok.

Szervezőik az üzemi pártbizottságok, szakszervezeti bizottságok, KISZ-bizottságok. Az üzem közművelődési intézményei, szervei ezek létevel is hivatottak számolni. Igény alapján besegíthetnek ezek programjaiba közművelődési kiegészítőkkel.

3./ Szakmai ismereteket általános irányban fejlesztő kiscsoportos formák:

- a/ munkásakadémiák, szabadegyetemek,
- b/ szakkörök, kísérleti vagy vitakörök,
- c/ ujtó körök, klubok,
- d/ műszaki-technológiai baráti körök, klubok,
- e/ Vörös kereszt- és MHSZ-tanfolyamok.

E formák szervezésében felelősként, realizálóként egyaránt jelen van az üzem több, már említett szakmai osztálya, de már a közművelődés üzemi szerveinek, intézményeinek bármelyike, Vöröskeresztes és MHSZ szerve is. Létrehozásukban a közművelődési intézményeknek kezdeményezőként is szerepet kell vállalniuk.

A szakmai informálódás egyéb irányított területei

- 1./ Különböző szintű termelési tanácskozások, termelési, fejlesztési tervviták.
- 2./ Szóbeli, írásbeli és szemléltető tájékoztatók, fórumok.

E formák irányítói, szervezői, a különböző szakmai osztályok, általában a gazdasági vezető szervek, szakszervezeti bizottságok, párt- és KISZ-szervek, tartalmuktól függően esetleg az üzemi közművelődés szervei, intézményei.

Az információtartalom itt leginkább gazdaságpolitikai, közgazdasági, bérügyi, műszaki, technológiai, munkaszervezési, munkajogi, munkavédelmi, munkaegészségügyi, vagyonvédelmi ismeret.

Az információ hatókörét tekintve lehet a népgazdaságra, iparágra, a vállalatra, üzemre, üzemszere, műhelyre, termelő közösségre /brigádra/, a dolgozó saját feladatkörére kiterjedő.

Az általános és szakmai informálás közművelődési területei

- 1./ Általános műveltséget fejlesztő oktatási alakzatok:
  - a/ alapismereti tanfolyamok,
  - b/ tananyag-felelevenítő tanfolyamok, konzultációk,
  - c/ vizsga-előkészítő tanfolyamok, konzultációk, kísérleti alkalmak,
  - d/ felvételi előkészítő tanfolyamok, konzultációk, kísérleti alkalmak.

Szervezői különböző szintű gazdaságvezetői kezdeményezés után: a szakszervezeti bizottságok, az üzemi közművelődési intézmények, területi oktatási és közművelődési intézmények.

2./ Tananyag-kiegészítő közművelődési alakzatok

Formailag részletezve lásd a következő pontban! Tartalmukat tekintve e formák vagy horizontálisan vagy vertikálisan növelik a szakmai oktatás vagy az általános oktatás tananyagait. Szervei, intézményei, üzemi felkérésre külső közművelődési intézmények.

3./ Általános műveltségi kiscsoportok:

- a/ szakkörök, laboratóriumi közösségek,
- b/ tanfolyamok,
- c/ akadémiák, szabadegyetemek,
- d/ öntevékeny művészeti csoportok,
- e/ baráti körök,
- f/ réteg- és általános klubok.

Ezekben viszonylag stabil tagság állandó szakmai vezetés mellett aktivizálódik. Szervezők itt az üzemi közművelődés szervei, intézményei, vagy - jó esetben üzemi felkérésre - a területi közművelődési intézmények.

4./ A közművelődés kötetlenebb alkalmi formái:

- a/ ismeretterjesztő rendezvények: előadások, előadássorozatok, kiállítások, ankétok, viták, látogatások, tapasztalatcserék, bemutatók, író-olvasó, közönség és művész-találkozók, vetélkedők, filmvetítések, országjárások, külföldi turák, beszámolók, népgyűlések, formailag komplex tematikai sorozatok stb.
- b/ írásos ismeretterjesztő formák: pályázatok, írásbeli véleménygyűjtők, téma- és forrásanyagfeltáró tanulmányok stb.
- c/ emlékrendezvények: politikai, tudományos vagy művészeti tartalommal,

- d/ szórakoztató /és így nevelő/ formák: műsoros rendezvények, előadói estek, színházlátogatások, vetítések, baráti és más rétegtalálkozók, hangversenyek, táncos és majálisszerű rendezvények, szórakoztató klubprogramok, kaszinózási lehetőségek.

Ezeknek szervezői természetesen a közművelődés üzemi szervei és intézményei. Tartalmuk természetesen egyaránt meríthet az általános műveltség, szakmai műveltség és tárgyköreinek beláthatatlanul gazdag tárházából. Általános érdeklődésre viszont csak akkor tarthatunk számot, ha szakmai /a dolgozók foglalkozásához kapcsolódó/ tematikát vállalva nem a szakmai alapismeretek átadására vállalkoznak, hanem azok bővítésére, korszerűsítésére, fejlődési tendenciájuk bemutatására. Pontos, hogy az életbe való kitekintést, a személyiség teljessé válását, az önmegvalósulást segítsék.

Az üzemi nevelés területei

- 1./ Mindaz az oktatási és tájékoztatási forma, amelyet vázoltam egyben alkalmas a dolgozó üzemen belüli nevelésére. A szervezett oktatás és általános tájékoztatás természetes velejárója a személyiségformálás.
- 2./ A termelőmunkában szintén megtaláljuk a nevelő hatású tényezőket.
  - a/ Közvetlen nevelő hatású tényező:
    - a munkaszervezés színvonala,
    - a munkakörülmények színvonala,
    - a megmunkálendő anyag, a termelés és a termék korszerűségi szintje.
  - b/ Közvetett nevelő hatású tényezők:
    - anyagi és
    - erkölcsi elismerés,
    - egyéni és társadalmi érdekek érvényesülése,

- az üzemi léggör, amely függvénye az irányítás és vezetés színvonalának, a termelés tárgyi feltételeinek, a dolgozók szakmai és általános műveltségi színvonalának, a személyi kapcsolatok minőségének, a társadalmi szervezetek és intézményeik nevelőmunkájának.

Látható tehát, hogy az üzemi nevelés egyaránt beépül a termelési folyamatba és az oktatási folyamat egészébe. Így megvalósításáért természetesen mindazok felelősek, akik a termelési és az oktatási folyamatokat irányítják, vezetik.

Ahhoz, hogy e feladatukat teljesíthessék, céltudatos tudatformálási, nevelési tervre van szükségük, csakugy, mint a mérnöki pontosságú termelési tervre. Csakis mély társadalomismeret alapján lehet a művelődési tervből az esetlegességet, az ötletszerűséget kizárni. Márpedig ki kell zárni, hogy a művelődés a termelést szolgálhassa.

I. Az üzemi oktatás területei

1./ Szakmai képző- és továbbképző tanfolyamok:

- a/ szakmunkás-, betanított munkás- és segédmunkásképző tanfolyamok,
- b/ céltanfolyamok,
- c/ szakmai továbbképző tanfolyamok,
- d/ mérnöktovábbképző tanfolyamok,
- e/ vezető-továbbképző tanfolyamok.

2./ Politikai tanfolyamok:

- a/ pártszemináriumok,
- b/ szakszervezeti politikai iskolák,
- c/ KISZ-szemináriumok.

3./ Szakmai ismereteket általános irányban fejlesztő tanfolyamok:

- a/ munkásakadémiák,
- b/ szakkörök,
- c/ Vöröskereszt- és MHSZ-tanfolyamok.

4./ Az információk rendszere:

- tájékozódás a részmunkához szükséges alapvető ismeretekről és ezzel kapcsolatos feladatokról,
- részvétel a vállalat kollektív életében.

Tartalom szerint vannak:

- a/ közgazdasági,
- b/ politikai,
- c/ műszaki-technikai,
- d/ munkaszervezési,
- e/ munkajogi,
- f/ bérügyi,
- g/ személyügyi,
- h/ kulturális és sportinformációk.

Terjedelmük szerint vonatkozhatnak:

- a/ a vállalat általános fejlődésére,
- b/ a műhely, üzemsz. munkájára,
- c/ a dolgozó saját feladatkörére.

Módszer tekintetében az információ lehet:

- a/ szóbeli,
- b/ írásbeli,
- c/ szemléltető.

II. Nevelés a termelőmunkában

1./ Közvetlen nevelő hatású tényezők:

- a/ a munkaszervezés színvonala,
- b/ a kulturált munkakörülmények.

2./ Közvetett nevelő hatású tényezők:

- a/ anyagi és
- b/ erkölcsi elismerés,
- c/ egyéni és társadalmi érdekek érvényesülése.

III. Üzemi népművelés

- 1./ Szervező munka kulturális értékek megismerésére.
- 2./ Nevelés népművelési formákban.

IV. Emberi kapcsolatok az üzemben

- 1./ Üzemi léggör.
- 2./ A dolgozók közötti személyi kapcsolatok.
- 3./ A társadalmi szervezetek nevelő munkája.